

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Andreæ Vallensis Vvlgo Del Vavlx Andanensis, I. V. D. Et
In Alma Academia Lovaniensi SS. Canonum Professoris
Ordinarii, Paratitla Ivris Canonici Sive Decretalivm D.
Gregorii Papæ IX. Svmmaria Ac ...**

Delvaux, André

Coloniæ Agrippinæ, 1686

Tit. 20. De testibus & attestationibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62177)

pro integris & plenius habent, sequi & pro integris habere debet, ne jus commune partibus in-vertat, *per d. l. 10. §. fin. in verbo, d. iudice quari, & ibi D. D.* Nam secundum allegata, & probata Judicem judicare oportet, non secundum scientiam suam, *l. illicitas. §. veritas D. De officio Praefidis, & ibi D. D.*

4. Sed cum actore non probante reus sit absolvendus ab instantia, *l. 4. Cod. De edendo l. 1. & 2. Cod. h. t. & l. 9. Cod. De except. queritur, an actor ex novis probationibus eam redintegrate valeat? Dicendum posse, dummodo reus ob defectum probationum, non etiam ex contraria probatione, aut purgatione, ab instantia sit absolutus, d. l. 10. §. 3. D. De edendo.*

Quin & probatio plena relevat actorem ab onere juramenti supplementi præstandi, *c. 2. hoc. tit.*

TITULUS XX.

De Testibus & attestatio-
nibus.

§. I.

Quis dicatur Testis, & qualis esse debeat.

1. *Modus hic probandi in omnibus judiciis locum habet.*
2. *Testis quis dicatur.*
3. *Testes debent esse idonei.*

Inter modos negata ab adversario probandi, frequentissimus est, qui fit per testes, multoque efficacior ac dignior, quam qui fit per instrumenta, cum etiam falsitas instrumenti, vel quod deest instrumento per testes probari possit, *c. Cum Ioannes inf. De fide instrum Innoc. & alii in c. Cum P. sabellio eod. t. 1.* Habeatque in omnibus omnino judiciis locum, tam criminalibus, quam civilibus, *c. in omni 4. c. Super eo 13. & alii h. t.* tam Ecclesiasticis & spiritualibus, quam profanis, *c. Cum mutuis 12 c. In causis 15. h. t.* tam in prima, quam in secunda instantia *c. Fraternitatis 17. eod.* & ideo non mirum post probationes in genere agi hic primo loco de testibus & attestationibus,

2. Dicitur Testis, qui ad fidem alicujus rei faciendam accersitur. Et testes antiquitus appellabantur superstites, quia super causæ statu proferebantur Unde Plautus: *Mihilites quidam loqui, nemo adesse superstes.* Nunc vero, ablata prior parte nominis, Testes vocantur: Et horum assertio dicitur testimonium.

3. Ut verò probent testes, debent esse idonei & fide digni, seu, ut dicitur, omni exceptione majores, *c. 1. h. t. c. an Placuit 14. q. 2. l. Optimus Cod. de contrah. & committ. stipulat.* quales olim antiquo verbo legis xlii Tabb. Assidui vel Classei vocabantur, Wesenb. *ad D. h. t. n. 2.* Omnes autem habentur idonei & fide digni, quicumque à testimonio dicendo non arcentur, *l. 1. D. eod.*

§. II.

Qui à testimonio arceantur.

1. *Quidam prohibentur generaliter ob aetatem & infirmitatem judicii.*
2. 3. *Pubes de ius, qua impubes vidit, testificari potest.*
4. *Prohibentur & generaliter damnati iudicio publico.*
5. *Surdus de auditu, cæcus de visu testificari non potest.*
6. *Quidam prohibentur in certis causis, pro vel contra certas personas.*
7. *Nemo idoneus testis in propria est causa.*
8. *Idonei non sunt domestici, familiares, & consanguinei, &c.*
9. *Excepta causa matrimoniali.*
10. *Qui dicantur testes domestici.*
11. 12. 13. 14. *Qui inter domesticos numerentur.*
15. 16. 17. *Idonei testes non sunt infames, hæretici, Iudæi & pagani.*
18. *Non inimici capitales.*
19. *Non iudex, advocatus &c. in causa, cui participatus est.*
20. *Non mulier in testamento.*
21. *Etiam ad piam causam.*
22. *In eodiscille potest esse testis.*
23. *Vi & in alius causis.*
24. *Laicus contra Clericum quatenus testificari possit.*
25. *Monachi & Religiosi non remouentur à testimonio.*
26. *Minor 20. annis in criminalibus remouetur.*

27. *Quid circa qualitatem testium moribus obtineat.*

Dictum enim de testibus est prohibitorium id est quicumque Canonibus vel legibus expresse non prohibentur, ad testimonium dicendum admitti debent, *l. 1. D. eod.* Ideoque dispiciendum nunc est, quinam prohibeantur, nisi cognitis, appareat, qui admittantur.

1. Horum, qui prohibentur, alii generaliter testimonium ferre vetantur. Et in primis, ob defectum vel infirmitatem iudicii, in causis tantum criminalibus quam civilibus, prohibentur furiosi, non habentes lucida intervalla, mente capti, & pupilli, *c. 1. h. t. l. 2. & 3. §. lege Julia D. eod.* quia tales nequeunt prestare iuramentum, sine quo testi non creditur, *l. 4. D. De in litem jurando.* Excipitur tamen pupillus respectu criminis læsæ Maiestatis, quippe qui in eo crimine, quod gravius est, torquei etiam possit: & in ea causa omnium par conditio est, *l. Nullus 4. Cod. Ad Leg. Jul. Majestatis.*

2. Verius etiam est, pupillum, maiorem factum, rectè testimonium perhibere de iis, quæ in pupillari ætate viderit, dummodò fuerit pubertati proximus, quando res, de qua perhibet testimonium, gesta fuit. Quo modo & servus factus liber, de eo dicere testimonium potest, quod in servitute existens vidit, *l. Notionem 99. in fine D. De verb. signif.*

3. Nec obstat, quòd pupillus nihil scire aut videre, sed omnia ignorare dicatur, *l. ult. D. De iuris & facti ignorantia, & similibus*; quia hoc intelligitur quoad sui præiudicium, ut scilicet nihil scire videatur, quando ex scientia sua sentit damnum.

4. Secundò, generaliter prohibentur damnari iudicio publico, & à Principe non restituti: item qui rei iudicii publici in vinculis custodiae publica fuerunt: item qui cum bestis ut depugnent, se locaverunt: & alii, de quibus in *d. l. 3. §. 1. Julia*, Præterea servi, quia pro nullis habentur, *l. Quod attinet 32. D. De reg. juris.*

5. Surdus quoque de auditu, cæcus de visu testimonium dicere nequit. Cæcitas tamen superveniens non impedit, quo minus testificetur de iis, quæ gesta sunt, antequam fieret cæcus: quando quidem etiam iudicantis officio

rectè fungatur, si illud susceperit videns, *l. Cæcus 6. D. De iudiciis.* De eo quoque, quod gestum est, postquam cæcitas supervenit, si vocem eorum, qui quid fecisse contraxisse dicuntur, noverit, perhibere testimonium potest.

6. Alii prohibentur ferre testimonium pro certis vel contra certas personas, vel in certis causis dumtaxat.

7. Et in primis nullus idoneus testis in re sua id est propria causa intelligitur, *l. Nullus 10. D. eod.* Propria autem causa dicitur, cujus emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, *l. 1. §. impropria D. Quando appellandum sit.* Hinc hæres institutus in testamento testis esse non potest, *§. Neque hæres Instituit. De testamentis.* Contrà verò legatarius & fideicommissarius particularis in testamento, in quo sibi legatum vel fideicommissum aliquod relictum est, rectè testis adhibetur de jure communi, *l. Qui testamento 20. in princ. D. De testam.* quia non tam sibi, quam hæredi, ejusque institutioni & testamento, sicque in causa hæredis, ad quem principaliter testamentum pertinet, & non in propria causa, nisi ex consequenti & secundarid, testimonium dicit. Atqui multa ex consequenti tolerantur, quæ principaliter prohibentur, *l. 1. D. De auctoritate iurorum.*

8. Secundò, domestici testes & familiares, *cap. in Litteris 24. hoc tit. l. 2. Cod. eod.* Item consanguinei & affines ejus, à quo producuntur, & pro quo testimonium dicunt, tamquam non idonei repelluntur.

9. Excepta causa matrimoniali, & religionis: nam ex prærogativa conjugii, & quia favorabilis res est, sicut & religio, parentes, fratres, & cognati utriusque sexus, in testificationem suorum, ad matrimonium conjugendum vel dirimendum, rectè admittuntur, *cap. Videtur nobis 3. inf. Qui matrim. accusare possint.* Ut si quærat, an matrimonium ob affinitatem vel consanguinitatem contrahi possit, an non, *can. 1. xxxv. qu. 6.* Si tamen quærat, an matrimonium sit contractum, & sponsa adserat, sponsus verò neget, & hic sit ditior aut nobilior, Pater & Mater sponsæ non admittuntur, *cap. Super eo 22. hoc tit.* Similiter si dubitetur, an filius intret religionem animo profitendi, rectè admittuntur, *can. Praesens xx. quæst. 3.*

10. Dicitur autem testis domesticus propriè, qui

quod si ex eadem domo est, & nobis cohabitavit, *juxta l. Perficiendum 11. §. furta domestica D. De panis.*

Ad hoc tamen, ut quis sit talis domesticus, qui testificari prohibeatur, non videtur sufficere communis habitatio, sed debet concurrere alia etiam causa, nempe vel potestas vel obedientia vel obsequium aut nimia affectio, vel alia similis: nam dominus mercenario, qui secum habitat, & parronus liberti, jure communis domicilii & habitationis junctus est, & tamen pro eo, vel contra, testimonium dicere non prohibetur: quamquam si pro eo dixerit, videri possit suspectum, gravissimum verò, si contra, nec videatur ad hoc cogendus, si nolit, *l. q. in fine D. eod.* E diverso quia mercinarius domino, libertus patrono alio jure, quam domicilii obligatus est, nempe obedientiæ & obsequii, idèd pro eo dicere testimonium prohibetur.

11. Inter domesticos primum locum obtinet uxor, quæ merito à testimonio in causa mariti repellitur, *l. penult. D. eod.* sive pro marito, ob nimiam affectionem, sive adversus maritum ob reverentiam, quam eidem debet & communiter exhibet aut exhibere debet. Excipitur tamen crimen læsæ Majestatis, in quo, ut ante diximus, omnium æqualis est conditio.

12. Secundum locum obtinent liberi, si modo una habitent, *d. §. furta domestica.* Et hi quidem regulariter, sive sint domestici, sive non, neque pro parentibus, neque contra parentes in judicio admittuntur; propter reverentiam, quam eis debent. Idem que dicendum de parentibus, respectu liberorum, *d. e. Super eo 22. h. 1. & l. Parentes Cod. eod. l. idonei 6. & l. Testis idoneus 9. D. eod.* propter nimiam affectionem parentum in liberos. Idque verum est in infinitum, *arg. l. Quisque litigandi 4. D. De in jus vocando.* Et hoc ad naturales quoque extenditur, *Glossa in d. l. Parentes,* Dixi, in judicio; quia in extrajudicialibus, modo emancipatione vel alio modo dissoluta sit patris potestas, filius patri & pater filio rectè testimonium perhibet in iis, in quibus nulla vertitur filii vel patris testantis utilitas. 13. Tertio, inter domesticos testes referuntur fratres, & ex his descendentes, qui si nunc adhuc in sacris sunt paternis, & una habitant. Quamquam tales, licet simul non habitent, neque pro se invicem, neque contra se invicem idonei sint testes; quia,

ut dixi, inter domesticos non tam propter communem habitationem, quam propter alias concurrentes causas introducta est hæc testimonii ferendi prohibitio. Et ideo, etiam temerè cohabitatio ne, manet prohibitio, remanente causa prohibitionis, qualis hic est patris potestas.

14. Quarto, liberti, qui cum patrono morantur, in causa patroni, Et hi non solum à testimonio repelluntur, quamdiu domestici sunt, *juxta l. penult. D. eod. l. etiam Cod. eod.* sed etiam postquam desierunt esse domestici, tanquam adhuc liberti; ne ob memoriam beneficii inæstimabilis, nempe libertatis, *l. Libertus 106. D. de reg. jur.* quod à patrono acceperunt, facile pro patrono à religione iuramenti præstiti recedant. Quinto, servi adscriptitii, ab hostibus redempti, & addicti, item que mercenarii, qui mere de constitutà nobis servant si modò una nobiscum habitent, *juxta d. l. Perficiendum §. 1. D. De panis.*

15. Tertio, à testimonio repelluntur infames infamia juris, *c. Ex parte 7. c. Testimonium 54. hoc tit.* tam in civilibus quam criminalibus causis; aded ut nec contra alium itidem infamum admittantur, *Farinac. quest. 56. num. 98. & 99.* in quo tamen dissentit *Malcard. Conclus. 42. & 1356.* Excipiuntur casus quidam, veluti crimen læsæ Majestatis, *d. l. Nullus* item crimen hæresis, *e. Tanta inf. De simonia, can. Nos sequentes §. sed licet vi. quest. 1.* Nec juvat, si tempore depositionis fuerint emendati, nisi etiam sine restituti fama. Quamquam probent, si tempore depositionis non fuerint habiti & reputati infames, cum revera essent tales. Sicut &, quando aliter veritas haberi non potest, testi infami cum tortura plena fides adhibetur, *Calvol. in praxi §. Exceptio contra testes conclus. 8. n. 5. ubi num. 7.* tradit, quod quando principalis excipiens est infamis, non possit contra testes opponere exceptionem infamiae.

16. Quoad infames infamia facti distinguere solent: ut tales in causis criminalibus arceantur à testimonio, *Glossa & DD. in l. 2. in v. suspensum D. De Senatorio Farinac. quest. 56. num. 115. & seqq. Clarus quest. 24. §. final. in civilibus verò admittantur, l. 1. & ibi Bart. & alii Cod. De summa Trinis. l. 2. D. De obseq. præstando;* idque pro Judicis arbitrio. De jure tamen Canonico ne quidem in civili causa infames eis testimonii ad-

di admitterendos esse colligunt quidam ex *d. c. Testimonium*, in verbis, *aut gravata sit opinio*. Nam licet quidam eum locum intelligant de causa criminis: idem tamen videtur statuentium esse in civili, *ut ibidem notant DD.* Vide *can. infames vi. quæst. 1.* Restitutus autem ad famam & honores admittitur, *Farinac. quæst. 5. n. 79.* Uti & vitam emendam ac probatam post poenitentiam agens, *Farinac. d. l. n. 134. & seqq.* *Mascard. conclus. 1356. ubi limitat. n. 16.*

17. Quarto Hæretici, Judæi & pagani non possunt esse testes contra Christianum & Catholicum, *can. Non potest, & can. Pagani 11. q. 7. l. Quoniam 21. Cod. De hæreticis* tum ratione odii, quo illum prosequuntur, *can. Nonne 1. quæst. 1.* tum quia non potest erga homines esse fidelis, qui Deo extiterit infidelis, at qui testem oportet esse fidelem, *c. Licet 51. hoc tit.* Valeret tamen testificatio Judæi pro Christiano contra Christianum quia sicut par affectio omnem tollit suspitionem, ita & par causa odium contrariorum eadem si ratio, Adversus Judæum verò rectè testificatur Christianus.

18. Quinto à testimonio repelluntur inimici capitales, *Novella 90. De testib. cap. 7.* qui locus non solum de servis, ut Authenticarum in Codice relator voluisse videtur, sed generaliter de omnibus intelligendus est. Idque obtinet, etiam si inimicus fuerit reconciliatus: quia nisi amicitia longo tempore confirmata fuerit, adhuc præsumitur durare inimicitia: licet etiam agatur de crimine læsæ Majestatis, simoniæ, hæresis, & aliis enormissimis criminibus, *Calvol. d. §. Exceptio contra testes conclus. 4. num. 2. & 3.* Capitalis autem inimicus dicitur, cum quo est controversia seu lis capitalis, vel quæstio de libertate, cum servitus morti comparetur, *l. Servitutem 209. D. De reg. juris*; vel etiam de exstimatione seu fama, *l. Licet 103. D. De verb. signif.* quandoquidem exstimationes, & sanguinis eadem sit ratio: imò illius major vitis bonis, quam vitæ, esset debeat, *arg. l. lisi 8. §. 2. D. Quod metus causa & c.* Inimicitia autem non capitalis neutiquam repellit à testimonio, *Abbas in c. Inquisitionis 21. §. tertia inf. De accusat. Calvol. d. loco n. 4.*

19. Sexto, Judex assessor, executor, advocatus & procurator, non possunt produci testes in ea causa, de qua cognoverunt, vel in qua patrocinium præstiterunt, *l. ult. D. h. t.* etiam in

caussa appellationis, pro ea parte, pro qua in prima instantia lata fuit sententia, *c. fin. eod. in 6.* Ut neque administrator neque negotiorum gestor pro suo principali, in negotio gesto vel gerendo, *Farinac. q. 60. n. 261. & seqq. Mascard. conclus. 1232. n. 20. & 30. & consil. 1357. Spec. in 1. de teste §. 1.* Verumtamen siis, contra quem quis fuit advocatus, procurator, assessor, vel executor, petat eundem in testem, rectè admittitur, *Specul. d. loco.*

20. Septimo mulier testimonium dicere in testamento non potest, *l. Qui testamento 20. §. mulier D. De testam.* ne quidem confecto à rustico; quia licet in eo imminutus sit numerus testium, tamen quoad idoneitatem nihil reperitur immutatum. Potest verò adhiberi testis ad testamentum militis stantis & testantis in acie, in quo testes non oportet esse rogatos, & in quo remissa est solemnitas iuris civilis, solumque ius gentium spectatur: Quem admodum & in testamento patris inter liberos, *Glossa, in l. Hac conspicienda §. ex imperfecto Cod. De testamentis.*

21. An autem mulier possit esse testis in testamento ad pias causas, quaeritur. Et communis opinio eo videtur inclinare, quia & in illo remissa sit solemnitas iuris civilis, specteturque ius gentium, *cap. Relatum, c. Cum esset inf. De testamentis.* Attamen contra urget, quod in *d. c. Relatum* exigantur duo testes legitimi, qualis non est mulier; quodque, licet in *d. c. Relatum* derogetur solemnitati iuris quoad numerum testium, non tamen reperatur ius civile correctum quoad habilitatem, ut proinde servandum sit, *arg. l. Præcipimus D. De appellat.* ut taceam alias rationes, quibus id ipsum probari potest.

22. Quaeritur etiam, an in codicillis mulier possit esse testis Et posse verius est, ex quo non reperitur prohibita, *secundum Gloss. in l. fin. in V. quinque Cod. De codicillis.* Nec obstat, quod codicilli largo modo veniant appellatione testamenti, *Gloss. ult. in l. 1. D. De testam.* videanturque esse pars testamenti, ab eoque pendere, *Gloss. in d. §. mulier*: quia non sunt verè testamentum.

23. In aliis verò causis mulier admittitur ad testimonium dicendum, non tantum in civilibus, *l. Ex eo 18. D. h. t.* verum etiam in criminalibus de iure civili; eo argumento, quod lex

Julia à testimonio vis publicæ removeat eam dumtaxat, quæ palam corpore quæstum fecerit, l. 3 § penult D eod. & in iudicio adulterii repellat damnatam eiusdem criminis, d. l. ex eo Nam inde à contrario facile colligitur, mulierem, ab his criminibus alienam, etiam in criminalibus idoneè testificari, Weseemb. D. h. t. sub num 3 Multò magis admitti debet, si de crimine civiliter agatur, etiam contra Clericos, siue per viam inquisitionis siue per viam denuntiationis vel exceptionis, c. Quoniam 5. hoc t. Ratio autem, cur de iure civili in testamento non admittatur, & tamen admittatur in causa criminali, quæ est maioris præiudicii, est hæc, quia testamenta olim fiebant calatis comitiis, in quibus mulieres jus suffragii non habebant.

24. Alioqui laicum ad testimonium ferendum contra Clericum in criminali causa non esse aliquatenus admittendum, rescripfit Pont. in cap. De cetero 14. h. t. quoad plenam scilicet probationem. Nam admittitur ad iudicium faciendum, sufficiens ad torturam, secundum Panormit. ibid. num. 5. Excipit tamen Lopez ad ea. 4. Pract. crimin. Bern. Dias, decem casus, quibus laico permittitur accusare Clericum, nempe hæresis, læsæ Majestatis, dilapidationis bonorum Ecclesiæ, simonia, sacrilegii, notorii criminis: item dum semel admittus est laicus, dum suam vel suorum injuriam persequitur, vel Parochianus suum pastorem denuntiat, quia illius interest habere bonum: licet Canon. 811. q. 7. non permittat laico accusare suum superiorem, nisi in fide erraverit: & demum dum patronus accusat presbyterum, malè curantem aut dilapidantem bona Ecclesiæ.

25. De Monachis, Canonicis regularibus & aliis Religiosis quaeritur, an possint esse testes? Et verius est, posse: quia licet arceantur à negotiis secularibus, veluti iudicandi munitate, tutela, procuratione, & similibus aliis actibus atque officiis civilibus ac forensibus, Can. Monachi xvi. q. 1. cap. 2. sup. De postulando & rito t. No Clerici vel Monachi sacul. negot. &c. non tamen inveniuntur removeri à testimonio ferendo, cum non sit contra eorum professionem prodere veritatem, ac proinde admitti debent, arg. d. l. 1 D hoc t. Aliàs neque in causa Ecclesiæ suæ, vel Monasterii testificari possent;

quod falsum esse patet ex can. Super xiv. q. 2. c. Cum Nuntius 12. & cap. Nuper 51 h. iis. Epsi Christus 26. inf. De iurejurando. Requiritur tamen licentia superioris, cum ipsi velle aut nolle non habeant; sitque eorum voluntas in arbitrio superioris, c. Si religiosus, c. Si Abbatem De elec. in 6. c. fm. De sepulturis in 6.

26. Denique, ut alios omittam, minor xx. annis in criminalibus nequit esse testis, quia habetur iudicii imbecillioris, lubrici & temerarii c. In testimonium 20. D. h. t. Farinac. q. 58. n. 10. & seqq. Mascar. Concl. 12. 46. n. 5. 6. & seqq. In civilibus vero, præsertim exiguis, testificari non prohibetur Farinac. & Mascar. d. locis.

27. Illud quoque postremo loco hic observandum est ex Zypæo lib. 2. De iure Pontif. novis. Desibus, moribus passim obtinuisse, ut testem Judex non repellat, nisi quid ei pars opponat, aliàs suspectum haberi. Insuperque Principem nostrum anno 1611. statuisse, ne probationes per testes recipiantur in negotiis excedentibus 300 florenos.

§. II.

De modo producendi testes.

1. Primò actor vel reus petis admitti ad probationem.
2. Et dari terminū probandi ac producendi testes.
3. Dein adversario citato, & comparenti: iudici exhibet articulos.
4. Adversario licet obijcere in personas testium & repellere.
5. Idque ante eorum receptionem & examentulariter.
6. Alias statim ad dicendum testimonium admittendi sunt.
7. Examinabit eos iudex vel Commissarius illius.
8. Debet in primis juratus esse testis.
9. Quod tamen iuramentum ex causa remitti potest.
10. Modus & forma examinandi.
11. 12. Testis debet reddere rationem dicti sui.
13. Dummodo interrogetur expresse vel implicite.
14. 15. Præterquam in certis causis. ut in criminalibus, &c.
16. Examine factò tunc reus admittitur ad probationem obijectarum.
17. Et ad probationem actor.
18. Quarta productio testium. non admittitur regulariter.
19. Hinc

19. Hinc publicantur attestations: Et sic copia par-
tium.
20. Vi contradicans depositionibus testium.
21. Post publicationem non admittuntur testes.
22. Publicatio tamen non est de substantia proces-
sus.

DEinceps videndum de modo producendi
& recipiendi testes.

1. In primis si actor per testes velit probare suam
intentionem, vel reus suam exceptionem, petere
debet in iudicio ab ipso Iudice admitti ad pro-
bandum & dari sibi terminum probandi, id est,
statui sibi diem intra quem testes suos producat,
Gail. 1. Observ. 96.

2. Eoque facto, infra statutum terminum
testes producendi sunt: citato tamen ante ad-
versario suo, ut videat testes produci & iurare, c.
2. hoc tit. ut, si qui forre habeat, quod contra per-
sonas eorum obiciat, quò minus idonei sint ad
testimonium ferendum, id ante eorum receptio-
nem vel examen vel saltem publicationem depo-
sitionum proferat. Alio qui productus & re-
ceptio testium facta, non evocato aut citato ad-
versario, est nulla, ut pote contra ordinem iudi-
cium facta, d. cap. 2. in fine.

3. Quod si adversarius citatus compareat,
tunc qui produxit testes exhibet ei ac Iudici ar-
ticulos, super quibus eos recipi atque examinari
possulat, & præterea nomina testium.

4. Si quid deinde adversarius obiciat in
personas testium, quod probatum eos a testi-
monio repellat, in arbitrio erit Iudicis, prout
ei æquum videbitur, vel admittere prius ad-
versarium ad probandum obiecta, suspenso in-
terim examine, vel contra, dilata probatione
obictorum, examinare testes, cap. Ex parte 7.
hoc tit. Nisi forte obiciens obiecta in conti-
nenti probare offerat, dicit cap. Ex parte versic.
Tandem; vel in dilatione examinationis aut pro-
bationis obictorum periculum esset interit-
us testium, Specul. tit. De testis §. 1. versic. quin
ergo.

5. Sin autem citatus adversarius & præ-
sens nihil obiciat in personas testium ante co-
rum receptionem vel examen, vel saltem an-
te publicationem depositionum; regulariter
non auditur post illarum publicationem obii-
cere quid volens, quia tacendo usque ad publi-

cationem censetur exceptionibus adversus testes
renunciare & consentire in eisdem, c. Qui tacet
De R. l. in 6. Nisi vel iurejurando affirmet, quòd
malitiosè ad hoc non procedat, cap. Præsentium
31. h. tit. vel ante publicationem protestatus fue-
rit, quòd sibi reservet jus obijciendi, quòd vide-
bitur, dicit cap. Præsentium, versic. Nisi, vel do-
cuerit exceptiones, quas publicatione facta ob-
ijcere vult, de novo tunc ad suam notitiam per-
venisse, d. cap. Præsentium, vel nisi præbaverit le-
gitimè, quòd volens eas ante publicationem
obijcere, impeditus à Iudice fuerit, (quo casu e-
tiam post sententiam obijcere eas poterit, Glossa
in cap. Cum 1. & A Canonici, in V. juramenta in fi-
ne inf. De sententia & re judicata,) vel denique
nisi sint tales exceptiones, quæ post attestationem
publicationem ipsos testes inhabilitent,
veluti quòd testis sit excommunicatus, Judæus,
hæreticus, & similes, quibus renunciare non in-
telligitur Felinus in a. c. Præsentium col. 2.

6. Si verò testibus productis nihil obijcia-
tur, quo eorum testimonia eventur, statim
ad testimonium dicendum admittendi sunt.
Item adversarius, si velit, potest exhibere Judi-
ci interrogatoria sua, ut vocant, super articu-
lis sibi prius exhibitis, secundum quæ petat à
Iudice testes interrogari & examinari, cap. Præ-
sentium §. testes eod. in 6. Quæ idcirco fiunt, ut
si forte testes à producente sint subornati, id
Iudex, insequendo interrogatoria adversæ
partis, facilius deprehendat. Et propterea ca-
vere Iudex debet, ne istorum interrogatorio-
rum adversarius consequatur copiam, eaque
occasione testes suos ad falsitatem instruat &
per subornationem fraus committatur, Gloss.
in dicit §. testes, Calvol. in Praxi §. Interrogatoria
concl. 1.

7. Testibus itaque ad testimonium dicen-
dum admittis, & tam partis produceutis arti-
culis, quam partis adversæ interrogatoriis Iudici
exhibitis, Iudex ipse testes receptos diligen-
ter examinabit, vel, si gravioribus detineat-
ur negotiis, aut alias commodè eos exami-
nare non possit, examen alteri, cui volet, ido-
neo tamen & discreto, vel etiam Iudici terri-
torii, in quo testes degunt, committet. c. Si qui
testium §. hoc tit. l. Iudices Cod. De fide instru-
menti §. scilicet civiliter agatur; nam in cri-
minalibus hæc commissio non est permessa.

Auth. apud eloquentissimum Cod. De fide instrument.

8. In ipso verò examinis limine jubebit Judex, vel is, cui examen testium demandatum est, præsente adversario, vel etiam eo absente, si citatus comparere noluerit, *d. c. 2. versic. si verò noluerit*, testes jurare, quòd neque odio, neque amicitia, neque favore, neque aliquo commodo, quòd habuerint, vel habituri sint; inducti, sed solius veritatis amore moti, ad ferendum testimonium venerint, quòdque super omnibus, de quibus interrogabuntur, rei veritatem, prout secundum conscientiam, noverint dicturi sint, *cap. Quoniam §. 2. c. Tuis questionibus, 39. c. Nuper §. hoc t. l. jurisjurandi Cod. eod.* quòdque depositiones suas ante legitimam earum publicationem neutri parti manifestabunt seu aperient. Nam testi non jurato, licet is religiosus esset, non creditur in præjudicium alterius; *d. cap. Tuis questionibus & d. cap. Nuper* Idque maxime obtinet in criminalibus.

9. Cum autem hoc iuramentum non sit de calumnia, sed de veritate dicenda, respiciatque favorem partis, pro qua testis producitur, & non publicam utilitatem remitti partium consensu potest, prout plerumque remittitur personis illustribus, aut in aliqua dignitate vel officio publico constitutis, *per text. in d. cap. Tuis questionibus. & ibi Glos. in V. remittatur*: nisi ageretur de præjudicio publico, aut animarum, ut in causa matrimoniali. Vide *Gaill. 1. Obser. 101.*

10. Examinabit autem Judex singulos testes separatim, remotis litigantibus, *cap. Venerabili §. 2. h. t. & assumptis tam producentis articulis, quam adversæ partis interrogatoriis, unumquemque interrogabit, cuius sit ætatis & conditionis: an litigatores noverit, & qua notitia, vulgari an aliâ, an uni parti magis faveat quam alteri, an sit unius aut alterius consanguineus vel affinis, an ex testimonio suo commodum speret, vel incommodum timeat. Item interrogabit de loco, tempore, visu, auditu, credulitate, scientia, fama, certitudine, & aliis similibus causæ circumstantiis, cap. Cum causam §. 7. h. t. §. 11.* & potissimum de ratione sui dicti seu depositionis sive scientiæ: aded ut, si producentis adversarius in suis interrogatoriis id fieri iusserit, & examinatus omiserit dolere vel negligentia, parti adversæ ad omne

interesse teneatur, Panormit. in *d. cap. cum Causam*: ut etiam, si testis, interrogatus rationem sui dicti, eam non reddiderit per aliquem ex quoque sensibus, qui negotio & facto, de quo interrogatur, congruit, Facinac. *q. 70. nu. 128. Menoch. De arbit. q. 25. n. 3.* depositio ejus, præsertim in criminalibus, sit nulla, *l. Solus Cod. eod.* Si verò reddiderit rationem aliquam, sed non probabilem, testimonio ejus non creditur, *c. Præsertim 27. h. t.*

12. Nam ratio in teste, dat esse ejus testimonio, & illud salvat vel destruit. Et ideo licet dictum ejus per se non probet, tamen ratio dicti reddita sufficienter probat: ut si dicat, Nihil scio, nisi quòd viderim contenta in articulo fieri. Contra verò, si dicat, Scio, quia audivi ab alio, iam deficit ratio & fundamentum sui dicti, nec probat: nam testimonium de auditu alicui regulariter est nullum, *cap. Licet 47. hoc tit. & dicitur ibi*, plus valere oculatum testem unum, quam auritus decem. Dico, de auditu alieno, quia si res sit perceptibilis auditu, & testis de proprio auditu deponat (ut si dicat, Sempiternum esse obligatum Sejo, quia audivit promittentem, *cap. l. sup. De consuetudine*) probat, *cap. Tam 33. hoc tit.* Debet etiam ratio dicti esse separata ab ipso dicto. Et ideo, si deponat Testium mutuale Sejo centum, pro causa scientiæ dicere debet, quia vidi centum numerare ex causa mutui, non debet dicere, quia scio: nam tunc ratio esset eadem cum dicto, atque ita non probaret.

13. Notandum tamen testem non teneri reddere præcisè causam suæ scientiæ, nisi interrogetur expressè vel implicite, *d. l. Solam & ibi Bald. & colligitur ex d. c. Cum causam ubi communiter omnes*: quia testis verba sua esse non debet, nec respondere ad ea, de quibus non rogetur, *Felinus in d. c. Cum causam n. 1. §. 14.* Præterquam in causis criminalibus, & ubi agitur de factis, quæ solo judicio intellectus percipiuntur, veluti si deponat aliquem esse sanæ mentis, esse divitem, esse dominum alicujus rei, habere jus decimandi, vel aliquo alio simile, quòd potius judicio intellectus, quam aliquo sensu corporeo percipitur, de quibus late *Facinac. q. 70. Mascardus De probat. conclus. 1376.* Nam in iis etiam non interrogatus debet reddere rationem suæ scientiæ, *Abbas in d. c. Cum causam col. 3. & de supradictis non debet*

asserere, esset potius iudicare, quam testificari, quod ad testem non pertinet.

15. Similiter ad hoc, ut probatione facta per unum testem, deferatur juramentum suppletorium probationis, necesse est, quod testis ille, etiam non rogatus, reddat causam dicti sui seu scientiæ: alius non facit semiplenam probationem.

16. Examine testium ex parte actoris perductis ita factis, admittitur vicissim adversarius ad probationem eorum, quæ in personas testium, ab actore productorum, objecerit, si ante receptionem ad hoc non fuerit admissus. Et si ad hæc objecta probanda aliquos produxerit testes.

17. Permittitur rursus actori, ad fidem eorum coercendam vel minuendam, alios testes producere. Ulterius verò testium productio & reprobatio non est permissa. Et hoc est, quod dicti solent, testes probatorios & reprobatorios probatoriorum reprobare licere, non item reprobatorios reprobatoriorum, d. cap. Licet dilectus 49. hoc tit. ne ita litigatores vicissitudine probationum & reprobationum in infinitum progrediantur, ac lites protrahant.

18. His ita peractis, Judex partes litigantes, in sua præsentia constitutas, interrogabit, an plures testes producere velint: & si dixerint, se velle audiri erunt, c. Cum venisset 25. h. t. ut si forte timeat quis, ne audiri super articulis, super quibus eos producit, non satis pro se deposuerit. Admitti autem tunc poterit super iisdem articulis secunda & tertia productio, non verò quarta, c. in causis 15. h. t. ubi quartò producere perens affirmet iurejurando, se illud non petere dolo malo, neque se aliquo modo testificata subtraxisse, aut didicisse, sed quia eorum, quos nunc producere intendit, copiam antè habere nequiverit, c. Ultra penult hoc t. effixata enim & nimia multitudo testium à Judice reprobanda & inhibenda est, cap. Significaverunt 36 hoc tit. Quæ multitudo quadragenarium numerum super iisdem articulis excedere non potest, d. cap. Cum causam 37. §. volentes hoc tit.

19. Sin autem negaverint se velle plures producere, & ulteriori productioni renuntiaverint, petentibus utrimque litigantibus, non verò tertio aliquo vel altero tantum id petentem, c. Constitutum 30. hoc tit. Nisi altero absente,

citato tamen & contumace; Judex testium dicta & attestaciones publicabit, interloquendo hoc vel simili modo, *Dicta testium in hac causa publicamus, ea que pro publicatis & apertis habere volumus.* Facietque litigantibus potestatem habendi eorum copiam, & examinandi, intia competenti terminum, quatenus pro se vel contra faciant, d. c. in causis 15. in fine c. Significavit 41. & c. Albericus 43. hoc t.

20. Et dispiciant, quid adversus testes, contra se productos, scripto postmodum objicere possint; veluti quod obscure & confuse deposuerint, ut ex eorum dictis elici & declarari veritas non possit, c. Cum clamor 53. h. tit. adeoque obscure dictum pro non dicto habetur, l. De arate §. nihil interest D. De interrogat. adion. quod item in depositionibus sibi contrarietur & contradicant: testis enim contrarium suæ priori attestacioni postea deponentis, sine ulla vel erroris vel justæ causæ allegatione, testimonium nullum est, l. 2. D. hoc tit. c. Cum Ecclesia versic. nos igitur sup. De causa possess. & propriet. vel quod sint singulares, qui regulariter non probant, can. Nihilominus & ibi Glos. 111. quæst. 9. c. Tam literis 33. & ibi Glos. in v. soli hoc tit. Vide plenè Gabriel. Com. conclus. lib. 1. tit. De testibus conclus. 2. ubi tradit; quando probent, vel non, quod nimirum vel falsum deposuerint, vel quod testimonium in aliqua sui parte falsitatis vitio laborans in totum reprobari debeat, Glossa in can. Si ad scripsimus Distinct. 9. & sic de similibus.

21. Denique publicatione attestacionum facta, super iisdem, vel directè contrariis articulis, in eadem vel alta instantia, iisdem vel alii testes produci nequeunt, c. Fraternitatis 17. & ibi communiter Interp. h. t. Covar. Pract. quæst. 1. 18. n. 6. Sicut nec quando ulteriori testium productioni renuntiatum est, c. Inimicus 18. & c. Cum venisset 25. versic. Quæstiones h. t. Idque ob metum subornationis novorum testium. Hoc tamen fallit pluribus casibus: ut si is, qui alios testes producere cupit, non potuerit instrui ante publicationem, l. Ex tenore 36. h. tit. Item publicatione testimoniorum facta in iudicio summano, poterunt super iisdem articulis, vel contrariis; alii etiam testes produci in iudicio ordinario, c. Veniens 38. & c. Cum tua 44. h. t. & aliis, de quibus videri licet Gaill. lib. 1. Obser. 104.

22. Observandum etiam est, hanc publicationem

nem attestatorum non esse de substantia processus, secundum communem sententiam: ac proinde Processum ac sententiam, ea omissa vel denegata, latam, si appellatum non sit, valere, ac transire in rem iudicatam, Gaill, *d. loco num. 1.* quia eius omisio jus litigatoris laedit, non autem ordinem iudiciorum pervertit.

TITULUS XXI.

De Testibus cogendis.

1. Testes cogi possunt ad dicendum testimonium.
2. Idque vel captis pignoris, vel multa, vel per censuras.
3. In causis tum civilibus tum criminalibus.
4. 5. Satisfit objectionibus, quo ad criminales.
6. Quidam tamen cogi non possunt.
7. Nisi defectu testimonii aliunde veritas haberi non possit.

TESTES auctoritate publica, id est iudicis & per personam publicam ad ferendum testimonium citari debent, *ca. 2. sup. De testibus.* Qui si moniti & citati legitime comparere refugiant, & vel odio, vel timore, vel alia simili de causa sese subtrahant, aut, licet compareant, testificari nolint, per iudicem vel ejus commissarium ad hoc compelli possunt. Idque obtinet utroque iure, *toto hoc titulo l. Si quando, cum Auth. seq. Codicis de testibus*; tum ob publicam utilitatem, ne veritas occultetur, in alicuius praedictum, *can. Quamquam XI. q. 2.* tum quia testimonium perhibere est munus publici; ad quod etiam in vitis quis compellitur, *leg. cum ab initio, & ibi Glos. in V. cogat, & l. Sed si quis D. Quomodo testium aperiantur.* Imò adeò necessarium, ut quis repellatur à munere iudicandi propter actum testificandi, *c. Dilectio 40. sup. de testib.* quia facilius reperuntur centum iudices, quam unus testis, Abbas *in d. c. Dilectionum. 3. ubi num. 10.* tradit praxim, qua quis possit in testem producere Ordinarium causae iudicem, quando ille sibi pro teste est necessarius. Videatur Gratianus *in can. Si testis §. si exigat v. q. 3.*

2. Compelluntur autem testes, secundum fori qualitatem, vel captis pignoris, vel multa instricta, *arg. l. 1. §. 3. in fine D. De instricta re: vel per censuras Ecclesiasticas, videlicet suspensionem, interdictum, excommunicationem, aut depositionem, vel degradationem, c. 1. 1. §. 5. h. 1.*

3. Et hoc quidem in causis civilibus indubitatum est, *c. 1. 2. 6. & 7. hoc tit.* An verd etiam in criminalibus cogi possint, non immerito quis dubitet, propter *c. 3. & 10. h. 1.* Eoque magis, quod nemo debeat alterius secreta propalare, vel ei detrahere, deferendo alicui ejus delicta, *can. Ex merito vi. q. 1.* Aded ut tale quid faciens, actione in factum ad interesse, vel actione injuriarum conveniri possit, *l. Si quis testimonium §. sed et si quis D. ad Legem Aquil. & quandoque etiam falsi teneatur, lege 1. §. in qui D. Ad leg. Corn. de falsis.* Verius tamen est, & communiter obtinuit, etiam in criminalibus posse testes cogi dicere testimonium. Idque probatur per *ca. Pervenit. 4. §. 5. c. Super his 6. c. Cum contra hosti.* quia hoc non est alteri detrahere, sed veritatem dicere, non animo detrahendi sed veritatem detegendi: quam interrogatum à iudice celare, esset grave, imò mortale peccatum, *can. Qui per XI. q. 3. Glos. in c. 1. v. occultent hoc tit.* Expedit enim Reipubl. ne crimina maneat impunita, *c. Ut fame 35. inf. De sens. excommunicat.* Et ideo licet quis juraverit se non testificaturum, nihilominus ad id compelli poterit, juramento non obstante, *d. c. Pervenit 4. hoc tit. & ibi Glos. in l. i. §. i. 8. sup. de testib.* quia tale juramentum non est obligatorium, quippe temerarium & contra bonos mores praestitum, *c. Non est obligatorium De R. l. in 6.* Potestque vocatus in testem & jurans, etiam propria auctoritate, & nulla praevia absolutione petita, juramento contraire absque ullo perjurii periculo, prout communis habet opinio, *in c. Constitutus 45. & ibi Glos. in V. teneri sup. De testibus lata Gaill. lib. 1. Obser. 100.*

Dixi vocatus in testem; quia extra eum etiam jurans non revelare secreta, si contra faciat, perjurus efficitur. Quinimò licet non juraverit, nefarie & improbe facit, secreta alterius propalando: adeoque actione in factum ad interesse vel injuriarum conveniri potest; & quandoque falsi teneatur, ut ante